

ВІДГУК

офіційного опонента

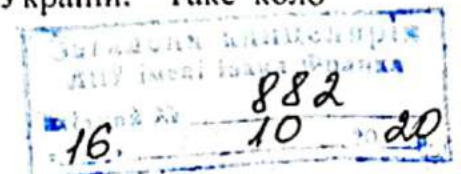
на дисертацію Лешаніча Мирослава Михайловича «Особливості процесу інституціалізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту», подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність дослідження. Дослідницька робота вітчизняних науковців спрямована в основному на аналіз участі партій у виборчих процесах, вивчення їхньої ідеологічної артикуляції, тенденції розвитку в сучасних суспільствах тощо. У той же час проблематика інституціалізації політичних партій і партійних систем залишається поза увагою дослідників. І перш за все тому, що процес інституціалізації політичних партій і партійних систем є індивідуальним для кожної окремо взятої країни, а відтак обумовлений специфічними національними чинниками і потребує особливої методології. І, по-друге, у політичній науці відсутні чіткі критерії інституціалізації вказаних процесів.

Отже, актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю вивчення процесу формування української партійної системи і її інституційного оформлення. Констатація рівня інституціалізації партійної системи дозволяє зробити висновки про особливості її функціонування, тенденції та перспективи розвитку.

Актуалізується дослідження і у зв'язку з реформою децентралізації та проведенням виборів у об'єднаних територіальних громадах, що ставить на порядок денний місцевої політики інституціалізацію політичних партій у регіонах України.

Ступінь обґрунтованості та достовірності висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх наукова новизна. Основні завдання дослідження, сформульовані автором, полягають у з'ясуванні особливостей процесу інституціалізації політичних партій і партійних систем у перехідних суспільствах, зокрема в Україні, дослідженні чинників впливу на процес інституціалізації політичних партій і партійної системи України. Таке коло



завдань визначило відповідні алгоритми та методологію дослідження. Дослідницька логіка М. Лешанича відображена в структурі роботи, яка, на нашу думку, є виваженою і послідовною та такою, яка дозволила йому розкрити зміст теми та виконати поставлені завдання (с. 12–13).

Не викликає заперечень наукова новизна роботи, яка констатована автором у вступі (с. 14–23), викладена у розділах роботи, узагальнена у висновках до розділів (с. 39–41; 92–95; 159–162; 208–210) та загальних висновках до роботи (с. 210–220). Висновки до роботи побудовані у відповідності до завдань, що свідчить про завершений характер наукового дослідження.

Доречно, на наш погляд, відзначити ґрунтовне та конструктивне володіння дисертантом як сукупністю загальнотеоретичних, так і специфічних методів вивчення політичних процесів. Відтак, для досягнення мети, автор роботи розробив власний підхід до дослідження процесу інституціалізації політичних партій і партійних систем у перехідних суспільствах. Дослідницька модель автора є багаторівневою і включає:

а) методологію дослідження інституціалізації політичних партій і партійних систем у перехідних суспільствах (с. 41–60);

б) характеристику основних етапів історичної еволюції політичних партій: 1) партії як аристократичні угруповання; 2) партії як політичні клуби; 3) масові політичні партії; 4) всеохоплюючі партії; 5) картельні партії; 6) партії постматеріальних цінностей («нової політики»). Автор слушно зазначає, що виникнення партій постматеріальних цінностей/нової політики – це крок до виникнення нової моделі політичної партії внаслідок бурхливого розвитку інформаційних технологій: мережевих або кіберпартій (с. 60–70).

в) розробку емпіричних моделей виміру інституціалізації політичних партій і партійних систем на прикладі розвитку партійної системи України (с. 150–159);

г) застосування емпіричних показників / індексів для виявлення рівня інституціалізації політичних партій і партійних систем: індекс ефективного числа політичних партій (Маркку Лааксо і Рейна Таагапери), індекс

волатильності (Могенса Педерсена), індекс націоналізації політичних партій і партійних систем (Марка Джонса і Скотта Мейнверінга) та інші (с. 86–92).

Таким чином, створивши в I розділі «Стан наукового опрацювання проблеми інституціалізації політичних партій і партійних систем та джерельна база дослідження» та II розділі роботи «Теоретико-методологічні засади дослідження процесів інституціалізації політичних партій та партійних систем у політичній науці» власну дослідницьку модель, автор вдало використовує її для аналізу процесу інституціалізації політичних партій і партійної системи України.

У третьому розділі роботи «Правова та політична інституціалізація політичних партій в Україні» автор досліджує особливості правової та політичної інституціалізації політичних партій в українському політикумі.

В цьому розділі автор характеризує етапи правової інституціалізації українських політичних партій (с. 95–112), розкриває сутність політичної інституціалізації політичних партій (с. 112–139), вивчає партійну ідентифікацію громадян України (с. 139–150) та створює модель індексу інституціалізації політичних партій (с. 150–159).

Автором виокремлено і охарактеризовано етапи правової інституціалізації політичних партій в Україні: 1 етап: 1991–1996 рр.; 2 етап (1996–2001/2002 рр.); 3 етап (2002–2014/2015 рр.); 4 етап (починаючи з 2015 р.). Вказано основні напрямки доопрацювання нормативно-правової основи функціонування політичних партій в Україні. удосконалення процедури контролю за діяльністю політичних партій з боку НАЗК, Мін'юсту, ЦВК; забезпечення внутрішньопартійної демократії шляхом розширення повноваження місцевих осередків; чітко окреслити умови реєстрації і припинення діяльності політичних партій та інше.

Характеристику процесу політичної інституціалізації українських партій автором розглянуто через призму критеріїв, які розроблені в політичній науці для аналізу даного процесу: вік партії, участь у виборах, наявність регіональних партійних структур, ідеологія, тип лідерства та інші. Для аналізу регіональної

впливовості партій розраховано індекси територіального покриття та індекс націоналізації політичних партій.

Родзинкою роботи є побудова власної емпіричної моделі вимірювання індексу інституціалізації політичних партій (с. 150–159). Для побудови власної моделі автор використав дослідницькі матриці С. Хантінгтона, В. Рендола та Л. Свазенда, М. Баседо та А. Стро, ідеї українських дослідників (В. Лебедюка, А. Романюка, А. Мелешевича, П. Молочко, О. Рибій). Створивши власну модель, автором обрхований індекс інституціалізації політичних партій України упродовж 2014–2019 рр. Результатом аналізу автора є обґрунтовані висновки щодо особливостей процесу політичної і правової інституціалізації політичних партій в Україні.

Четвертий розділ роботи «Інституціалізація партійної системи України» присвячений аналізу особливостей процесу інституціалізації партійної системи та дослідженні чинників впливу на вказаний процес.

Модель вивчення рівня інституціалізації партійної системи (PSI) України автором дисертації побудована на основі матриці А. Мелешевича, до якої були внесені певні зміни (с. 162–170). Рівень інституціалізації партійної системи України досліджується в рамках трьох періодів її розвитку, виокремлених вітчизняними дослідниками М. Шелембою, Р. Манайло-Приходько.

Автором виокремлено початковий етап інституціалізації партійної системи України (1991–2004 рр.), другий етап: інституціалізацію партійної системи упродовж 2004–2014 рр., який характеризується суперечливістю та неоднозначністю (с. 174–186), і третій етап: особливість партійного розвитку у контексті електоральних циклів 2014–2019 рр. (с. 186–208). Автор підкреслює, що суперечливість процесу інституціалізації української партійної системи упродовж 2004–2014 рр. обумовлена тим, що у 2004–2010 рр. відбулися події, які мали позитивний вплив на інституціалізацію партійної системи (Помаранчева революція, конституційна реформа, введення пропорційної виборчої системи), і, навпаки, з 2010 р. внаслідок перемоги на президентських виборах В. Януковича повернення до президентсько-парламентської форми

правління і змішаної виборчої системи відбувається процес деінституціалізації партійної системи (с 179–185).

За результатами дослідження автором побудована таблиця основних параметрів інституціалізації партійної системи України упродовж 1998–2014 рр. та зроблені відповідні висновки щодо особливостей даного процесу: збільшення кількості позапартійних депутатів; зменшення кількості голосів, відданих за «старі» партії; зростання індексу волатильності. Автором зазначено, що наявність вказаних тенденцій при порівняно невисокому індексі націоналізації партійної системи засвідчує низький рівень її інституціалізації (с. 207–210).

Результати дисертаційного дослідження М. М. Лешанича позначені науковою новизною, зокрема автором розроблено індекс інституціалізації політичних партій, який може бути використаний для аналізу ступеня інституціалізації українських політичних партій. Індекс складатиметься з таких індикаторів: вік партії; електоральні результати на парламентських, президентських і місцевих виборах; рівня територіального покриття; рівня націоналізації політичної партії; способу утворення політичної партії, наявності/відсутності державного фінансування політичних партій, інформаційних можливостей партій, рівня деперсоналізації партій. Усі значення індикаторів переведені в числові показники, що і дозволяє робити розрахунок індексу інституціалізації політичних партій виключно в рамках окремих електоральних циклів. Зробити розрахунок для більшого часового проміжку не дозволяють об'єктивні умови – високий рівень електоральної волатильності та зміна акторної структури партійної системи (с. 157–160).

Також автором розроблена авторська модель дослідження рівня інституціалізації партійної системи України на основі матриці А. Мелешевича, до якої були внесені зміни (с. 162–165), і за результатом дослідження була побудована узагальнююча таблиця показників інституціалізації партійної системи України упродовж 1998–2019 рр. (с. 206–207).

Слід також зазначити, що автором було уточнено низку теоретичних положень щодо вивчення процесу інституціалізації політичних партій і партійної системи України: концепт політичної інституціалізації партій, уявлення про вплив «партії влади» на процес інституціалізації партійної системи. Автором зазначено, що чим вагоміша роль партій влади у національній партійній системі, тим нижчий рівень її інституціалізації, оскільки партійні системи втрачають таку ознаку, як автономія.

Набули подальшого розвитку в роботі теоретико-методологічні аспекти співвідношення понять «інституціалізація політичних партій» та «інституціалізація партійних систем», теоретико-прикладні аспекти регіонального виміру інституціалізації політичних партій і партійної системи, методологічні засади вивчення процесу інституціалізації партійної системи України у контексті використання індексів територіального покриття, націоналізації політичних партій і партійних систем, агрегації, волатильності.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані: 1) для подальшої наукової розробки теорії політичних партій та партійних систем, нормативно-правової основи функціонування політичних партій; 2) у навчальному процесі у вищих навчальних закладах при викладанні курсів теорії партій і партійних систем, псефології, транзитології, соціології, політології та інших.

Повнота викладу сформульованих в дослідженні наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Основні результати проведених дисертантом досліджень, теоретичні та методологічні положення і практичні рекомендації опубліковані у в 14 публікаціях: 6 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України з політичних наук, 1 – інших наукових виданнях, 7 – у матеріалах конференцій. Основні положення роботи також апробовані на 7 наукових всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Логіка викладу матеріалів дисертаційного дослідження, структура та стиль дозволяють вважати його самостійним, завершеним дослідженням. Зміст автореферату повністю відображає основні положення, висновки та

узагальнення, що містить дисертаційне дослідження. Оформлення дисертації й автореферату здійснено з дотриманням відповідних вимог до такого роду робіт.

Не ставлячи під сумнів наукову та практичну значимість основних положень дисертаційного дослідження, водночас не буде зайвим звернути увагу автора на **певні дискусійні моменти в роботі.**

По-перше, у підрозділі 3.1. «Правова інституціалізація політичних партій: характеристика вітчизняного досвіду у європейському контексті» автором проаналізовані етапи правової інституціалізації політичних партій в Україні та запропоновані основні напрямки удосконалення нормативно-правової бази їх функціонування. В той же час поза увагою дослідника залишилося питання про те, як впливає / чи не впливає на інституціалізацію політичних партій і партійної системи невиконання законів, які обумовлюють діяльність політичних партій.

По-друге, у підрозділі 3.3. «Партійна ідентифікація громадян України та сприйняття ними політичних партій як індикатори їх інституціалізації» автором констатується, що високий рівень персоніфікації (іменні партії) має негативний вплив на процес їх інституціалізації. Але вказаний висновок лишається на рівні констатації, а пояснення того, в чому саме негатив цього чинника автором роботи не зроблено.

По-третє, у підрозділі 3.4. «Модель індексу інституціалізації політичних партій», автор створивши модель індексу інституціалізації політичних партій, застосовує його для розрахунку індексу для українських партій в рамках електорального циклу 2014–2019 рр. Слід зазначити, що такий індекс розраховано у вітчизняній політичній науці вперше. Але, на нашу думку, розрахунок індексу потрібно було зробити упродовж 1998–2019 рр., що дозволило б побачити як він змінюється на протязі усього періоду розвитку української партійної системи.

По-четверте, у підрозділі 4.2. автор характеризує суперечливість процесу інституціалізації партійної системи України упродовж 2004–2014 рр., і навіть робить висновок про її деінституціалізацію. Але визначення того, що розуміє

автор під «деінституціалізацією партійної системи України» автором не зроблено, як і чітко не виокремлено основні характеристики вказаного процесу.

Не зважаючи на дискусійні моменти, висновки та узагальнення, які формулює автор містять наукову новизну, мають належну аргументацію, достатньою мірою обгрунтовані, науково достовірні. В цілому дисертаційне дослідження є завершеною, самостійно виконаною науковою працею у якій вирішено низку актуальних наукових проблем та отримано результати, які сприятимуть розробці методологічних засад дослідження процесів інституціалізації політичних партій і партійних системи.

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обгрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих узагальнень і висновків, дисертаційна робота М. М. Лешанича «**Особливості процесу інституціалізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту**» відповідає вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент –

Доктор політичних наук, професор, професор
кафедри політології та державного управління,

Донецького національного університету

Імені Василя Стуса (м. Вінниця)

М. В. Примуш
М. В. Примуш

